

INTERTEKSTUALNA PROŽIMANJA U KAČIĆEVOJ PJESMARICI RAZGOVOR UGODNI NARODA SLOVINSKOGA

(Miroslav Palameta, *Literarni izvori i pjesnička radionica u Razgovoru ugodnom*, Split – Zagreb, 2021.)

Sažetak

Proučavanje pisane ostavštine Andrije Kačića Miošića na prvi pogled čini se iscrpljeno, no pojedini elementi književnoga djela *Razgovor ugodni naroda slovinskoga* u kritičkoj recepciji do danas nisu uočeni, osobito oni koji se tiču literarnih izvora na kojima Kačić temelji svoj pjesnički imaginarij. To je autoru knjige *Literarni izvori i pjesnička radionica u Razgovoru ugodnom*, vrsnu poznavatelju književnosti, kako one starije, tako i suvremene, sveučilišnomu profesoru Miroslavu Palameti, bio poticaj za proučavanje Kačićeva književnog opusa, posebice onih književno-povijesnih koordinata njegova pjesničkog Parnasa koje nisu prepoznate i ispitane u dosadašnjim kritičkim prikazima. Knjiga Miroslava Palamete predstavlja minuciozni uvid u genezu i strukturu Kačićeva spjeva koji u tradicionalnoj periodizaciji hrvatske književnosti 18. stoljeća stoji kao uzor epsko-junačkoga pjesničkog karaktera. Dekonstruirajući fabularnu arhitektoniku spjeva i postavljajući ga na dijakronijsku ravan, autor dekrptira Kačićev pjesnički kôd te otklanja nedoumice vezane za izvore latinske, talijanske i hrvatske provenijencije koji su mu poslužili kao polazišne točke pjevanja.

Ključne riječi: izvori, Kačić, prosvjetiteljstvo, spjev, utjecaji.

LJILJANA HERCEG*

UDK:

821.163.42.09 Kačić Miošić A.

Stručni članak

Professional article

DOI 10.47960/2831-0322.

2025.1-2.29.212

* Ljiljana Herceg, Gimnazija fra Grge Martića u Mostaru, BiH, ljiljanaantunovic@yahoo.com

Uvod

Ustaljeni metrički obrazac usmene epske pjesme u Kačićevu je spjevu dosegnuo, kako u uvodnome dijelu knjige ističe Miroslav Palameta, „neslućene kvalitativne posljedice“⁵³ koje najavljuju „novi čitalački mentalitet i novu, široku recepciju“⁵⁴. Iserova teza da autor teksta može izvršiti velik utjecaj na čitateljevu imaginaciju te da za to na raspolaganju ima cijeli arsenal narativnih tehnika⁵⁵ u Palametinoj je tvrdnji pronašla svoju potvrdu. Pozivajući se na Bratulićev tekst iz 2007. godine⁵⁶ i Slamnigovu periodizaciju iz 1978. godine⁵⁷ te se oslanjajući na Kačićevo indeksiranje u predgovoru knjige „siromašnim težacima i čobanima“ (RU, 5), u knjizi označava perspektivu suvremenih istraživanja koja Kačićevu *Pjesmaricu* promatraju u duhu nadolazećega romantizma, ali apostrofiraju i njegov didaktičko-prosvjetiteljski značaj, osobito u duhu katoličke obnove 17. st. Autor kontrapunktira Kačićevu kvalifikaciju čitateljske publike „kao potomstvo plemenitih i viteških pradjedova“⁵⁸ koja do tada nije imala svoga portparola s Fortisovom koja taj isti čitateljski entitet predstavlja „iz svoje neokolonijalističke perspektive kao simpatične divljake s njihovim primitivnim svećenstvom.“⁵⁹ U nekoliko navrata u knjizi polemizira o značaju i ulozi recipijenta kojemu se Kačić u svojoj *Pjesmarici* obraća te zaključuje: „To je ponajprije ruralni dinarski mentalitet patrijarhalnog i ratničkog tipa, sa svojom tradicionalnom kulturom, kršćanskim vrijednostima i usmenom književnošću u kojoj je vrhunski estetski domet deseteračka junačka pjesma.“⁶⁰

---

⁵³ Usp. Miroslav PALAMETA, *Literarni izvori i pjesnička radionica u Razgovoru ugodnom*, HKD Napredak – Napredak Futura, Split – Zagreb, 2021., str. 5.

⁵⁴ Nav. mj.

⁵⁵ Usp. Wolfgang ISER, „Proces čitanja (jedan fenomenološki pristup)“, s engleskog preveo Zdenko Lešić, *Novi izraz*, br. 10-11, Sarajevo, 2001., str. 26.

⁵⁶ Usp. Josip BRATULIĆ, „Andrija Kačić Miošić i početci nacionalnih preporoda južnoslavenskih naroda“, *Zbornik radova: Fra Andrija Kačić Miošić i kultura njegova doba*, HAZU, Zagreb, 2007., str. 181.-188.

⁵⁷ USP. Ivan SLAMNIG, „Hrvatska književnost osamnaestog stoljeća, njezini stilovi, veze i uloga u stvaranju nacionalnog jedinstva“, *Hrvatska književnost u europskom kontekstu*, Liber, Zagreb, 1978., str. 282.-283.

⁵⁸ M. PALAMETA, nav. dj., str. 6.

⁵⁹ Nav. mj.

⁶⁰ Isto, str. 311.

Knjiga *Literarni izvori i pjesnička radionica u Razgovoru ugodnom* sastoji se, osim uvodnih razmatranja i sveobuhvatnoga zaključka, od šest poglavlja koja se akribično, sustavno i pregledno bave pojedinim pjevanjima Kačićeve pjesmarice: *Katalozi povijest „slovenske“ (Literarni izvori za kataloge s početka Razgovora ugodnog)*, *Proze i pjesme iz životopisa o Jurju Skenderbegu (Odnos proza i pjesama)*, *Kačićevi povijesni izvori za Pisme o vojvodi janku i ciklus o padu Carigrada*, *Kačićeve pjesme izvađene iz Sagreda*, *Pjesme o starom i novom plemstvu, pučanima i građanima na široko obuhvatnom hrvatskom prostoru te Izvori iz pjesme o Kandijskom i Bečkom ratu*. Knjiga obuhvaća više od 60 pjesama i isto toliko poznih cjelina o slavenskim svecima, ciklus proza i pjesama o Skenderbegu, vojvodi Janku, ciklus pjesama o turskome preuzimanju Carigrada, pjesme o Nikoli Zrinskome, o staroj i novoj hrvatskoj gospodi, o Kandijskom, Bečkom i Malom ratu. „Napisana je ona velikim i zreлим autorskim iskustvom pouzdano utvrđujući na velikom broju cjelovitih pjesama i proza njihove književne predloške. Pri tome se analitički prati pjesnikov odabir građe i njezina prilagodba, modifikacija i drugi postupci do konačnoga uobličjenja“⁶¹, reći će profesor Marko Dragić u svome osvrtu na knjigu. Kao što Iser naglašava da se „efikasnost književnog teksta ostvaruje očevidnom evokacijom i zatim negacijom poznatoga“⁶², tako se razmatranja Miroslava Palamete uklanjaju fragilnosti i inertnosti zaključivanja da je Kačićeva perspektiva bila isključivo oslonjena na dotadašnje tradicije, otvarajući se iskustvu teksta na ravni koja nudi novi proces čitanja i tumačenja.

Promatrajući Kačićev pjesnički princip u duhu znanstvenoga projekta, autor istražuje književne i povijesne izvore na kojima pjesnik temelji fabulativnu podlogu literarnih cjelina u *Razgovoru* te konstatira njihovu nepotpunu istraženost jer se mjestimice javljaju nejasne i necjelovite natuknice o podrijetlu, dok jedan dio nije uopće jasan ili je navedeno više izvora pa „različita djela o istom povijesnom događaju ili temi, koju poetizira Kačić, imaju često posve jasne citatne odnose, pa nije uvijek sigurno koji je izvor upotrijebljen.“⁶³ Slijedom toga znanstvenoga imperativa Miroslav Palameta u monografiji *Literarni izvori i pjesnička radionica u Razgovoru ugodnom* otklanja brojne nedoumice i nepoznanice vezane za podrijetlo literarnih predložaka koje je Kačić konzultirao prilikom strukturiranja svoga pjesničkoga djela. Autorov istraživački rad intenziviranje je napora njegova prethodnika Tome Matića koji se u jednoj od „temeljnih studija o Kačiću do danas“⁶⁴, knjizi *Život i rad Andrije Kačića Miošića* objavljenoj 1942. godine, služio Vitezovićevom kroničarskom podlogom, Bedekovićevim djelom *Natale solum*, Doglionijevim djelom *Amphiteatro di Europa*, Orbinijevim *Il regno degli Slavi*,

⁶¹ Marko DRAGIĆ, „Novi pogled na Kačićev Razgovor ugodni. Miroslav Palameta, *Literarni izvori i pjesnička radionica u Razgovoru ugodnom*“, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2022., str. 194.

⁶² Wolfgang ISER, „Lutajuće motrište i čitateljska svijest“, s njemačkog prevela Mirjana Stančić, u: BITI, Vladimir, *Suvremena teorija pripovijedanja*, Globus, Zagreb, 1992., str. 33.

⁶³ M. PALAMETA, nav. dj., str. 10.

⁶⁴ Nav. mj.

Sagredovim *Memorie* i latinskim životopisom Kastriotićevu koji je sročio Marin Barletije. Uz Matića, kao nezaobilaznoga proučavatelja Kačićevih izvora, Palameta ističe i profesora Francesca Severija Perilla koji se oslanja na Doglinijevu i Orbinijevu knjigu, a koji u fokus stavlja cjeline tematski vezane za tursko osvajanje Carigrada koje su kod Kačića u izvorima oslonjene na Sagredove *Memorie* i na knjigu *Istoria de concili ecumenici* koju je za tisak priredio Floriano Campi. O spomenutoj knjizi govori kao o vrlo raritetnome dvotomnome izdanju koje se nalazi u knjižnici u Monte Casinu. No, za razliku od Matića, zaključuje da se Perilla upustio u proučavanje pisaca imitatora koji nisu utjecali na Kačića, poput Freschota i Pasconija.

Proučavajući podrijetlo Kačićevih izvora, kao i sustavnost njihove primjene, Palameta zaključuje da njihov izbor nije bio slučajan, ali ni rezultat sustavnoga kritičkoga odabira. Umjesto toga, često je bio određen praktičnim okolnostima: „Premda mu pojedini autori, bez ikakvih argumenata, pripisuju opsežnu lektiru iz trojezične hrvatske pisane baštine, taj spomenuti repertoar na osnovi kojeg je nastao veliki broj pjesama i proza u *Razgovoru* mnogo je oskudniji.“⁶⁵ Palameta Kačićevu nekonzistentnost potvrđuje činjenicom da je Šilobadovićevu kroniku iz makarskoga samostana u svome prvome izdanju temeljito redigirao, a u drugome izdanju *Razgovora* posve izostavio. Slično je, tvrdi, i po cijenu pjesničkoga dojma učinio i s vlastitim proznim i pjesničkim cjelinama nakon što bi stekao dublje uvide o vremenu i sudionicima opjevanih događaja. Iako se Kačić poziva na svoje izvore i navodi njihovo različito podrijetlo koje često nije usklađeno ni pouzdano, što također naglašava opaskom da „nije članak od vire“ (*RU*, 325), „o uspjelim usklađivanjima pojedinih sadržaja iz različitih knjiga Kačić ne govori. Oni se tek mogu sagledati u intertekstualnoj analizi pojedinačnih cjelina u odnosu na te izvornike.“⁶⁶ Upravo to autor knjige *Literarni izvori i pjesnička radionica u Razgovoru ugodnom* čini znanstveno nepristrano i analitički precizno dokumentirajući podrijetlo izvora utkanih u podnaslove pojedinih cjelina, upisanih u naknadne bilješke, prešućenih ili, pak, inkorporiranih u sami tekst.

1. Pregled Kačićevih izvora na primjeru izabranih proza i pjesama

O vjerodostojnosti i značaju uvidā Miroslava Palamete u Kačićevu pjesničku radionicu govore seriozne rekonstrukcije literarnih predložaka koje su procesom transformacije zadobile konačan poetski oblik, počevši od poglavlja koje se bavi analizom izvora za kataloge gdje se razmatraju tri pjesme cjeline i jedna proza: *Versi cara Konstantina Velikoga i njegove majke svete Jelene Križarice*, *Pisma o četiri sveta imenjaka*, *Pisma od Vladimira* i *Proza o kralju Vladimiru i Kosari*. U njima propituje pjesnikovu povijesnu motivaciju koja je oblikovana na tradiciji posttridenske i prosvjetiteljsko-moralističke literature koja nije implementirala

---

⁶⁵ Isto, str. 8.

⁶⁶ Isto, str. 9.

onodobna racionalistička shvaćanja što je na koncu, ističe autor, utjecalo i na njezino oblikovanje „limitirajući veće estetske dosege, makar za recepciju suvremenog čitatelja.“⁶⁷ U ovome poglavlju imenovani su Kačićevi glavni izvori poput Vitezovićeve *Kronike*, Obrbinijeva djela *Il Regno degli Slavi*, Doglinijeva *Anfiteatro di Europa*, Bedekovićeve *Natale solum*, Mrnavićeve *Regiae sanctitatis Illyricanae foecunditas* te Baronijska djela *Annales ecclesiastici a Christo nato ad annum 1198* i *Martyrologium Romanum*. No, Palametina evaluacija ne završava na dosada proučavanim i poznatim popisima literarnih vrela, nego pomno zagleda i u ona o kojima do sada nitko nije govorio niti se bavio njihovom genealogijom. Autor bilježi ime pjesnika Veliusa Romanusa koji je do danas ostao neidentificiran, unatoč najvećemu zanimanju književne javnosti upravo za početne cjeline Kačićeve pjesmarice u kojima se uz kronološke sadržaje spominje njegovo ime te revitalizira njegov status, pripisujući mu autorstvo knjige *Historia Romanae* koja je prvi put tiskana u 16. stoljeću. Riječ je o pjesniku Caiusu Velleiusu Paterculusu iz čijih je sadržaja, zaključuje, Kačić preuzeo podatke o rimskoj povijesti.

Govoreći o Bedekovićevim utjecajima na Kačićev spjev, Palameta sagledava kako se pjesnikov izbor imena svetih, blaženih i sluga Božjih zasniva na arbitrarnome načinu interpretacije i selekcije na imena onih koje je i sam poznao, izostavljajući nepoznata imena: „Kako *Natale solum* podrazumijeva najširi pojam rimskog Ilirika, kao svoju prostornu podlogu, Kačić je u tom smislu sužavao taj prostor na krajeve i zemlje u kojima su u njegovo vrijeme živjeli slavenski stanovnici. Tako je sužavao svoj izbor, ali je jednog sveca iz Soluna premjestio u Solin. Primijetio je također kako Bedeković u svoj popis uključuje Romane i ostale strance koji su službovali u hrvatskim i ostalim južnoslavenskim krajevima, pa je nastojao ne uvrstiti takva imena u *Razgovor*.“⁶⁸ Autorova iščitavanja uključuju i Kačićev odabir povijesne građe i njezinih aktera. Tako će, primjerice, u slučaju *Pisme, kako kralj Uluzali dođe s mnogo galija i ostalih od boja brodova pod grad Korčulu na 15 augusta oliti kolovoza 1571 i ne može ga osvojiti* biti uočena slična ekstrakcija dijela povijesnih činjenica iz širega konteksta te njihova optimizacija prema versifikacijskim zahtjevima epske pjesme. Naime, Palameta bilježi Kačićeve redukcije i izmjene imenā osoba zaslužnih za obranu Korčule od turske invazije te zaključuje: „Složenu primopredaju dužnosti s četvoricom zamjenika također je reducirao na jednoga. Odabrao je samo Antu Pomelića, čije je ime našao u arhidakonovu popisu branitelja grada. Kačiću nije bilo važno je li taj zapovjednik stari svećenik Ante Pomeljić ili Ante Pomeljić iz Rozanovićeve latinskog teksta. jednostavno je promovirao jednog od njih u plemića, vještog mejdandžiju i artiljerijskog visokog časnika, možda samo zato što se to prezime i taj izmišljeni plemeniti status međusobno daju rimovati.“⁶⁹

---

⁶⁷ Isto, str. 13.

⁶⁸ Isto, str. 16.

⁶⁹ Isto, str. 215.

Pjesmu *Versi cara Konstantina Velikoga i njegove majke svete Jelene Križarice* Palameta smatra prikladnom za prikaz Kačićeva odnosa prema vrelima iz kojih je crpio građu, propitujući svaki detalj poetske adaptacije. U tu svrhu autor knjige prilaže i latinski zapis iz arhiva Splitske biskupije koji verificira bračko podrijetlo Kačićeve junakinje Jelene. Da je sv. Jelena Bugarkinja, tvrdi, Kačić je pronašao u Bedekovića. Citira Kačića koji je u samim stihovima naveo četiri autora hagiografskih tekstova Mrnavića, Baronija, Ferrarija i Grassija, dodajući na kraju pjesme isječak na latinskome jeziku koji sugerira njegovu pouzdanost:

Oli Bračka, ol Bulgarka,
Kolina je visokoga.
Bit' nemože to privarka,
Naroda je slovinskoga.
Kako mudri to nas uče:

Tomko, Baron, Ferario;
I ostali još ne muče:
Kornelio, ni Grasio,

Kojim imaš temeljito
Virovati, što ti kažu;
Jer svak' znade stanovito,
Ovi ljudi da ne lažu. (17-36)

Uspoređujući Baronijev predložak i Kačićev poetski ekvivalent u pjesmi *Četiri sveta imenjaka*, autor detaljno prati transformativni tijek preobrazbe literarnih predložaka u poetski konstrukt, navodeći da je ideju o opjevavanju svetih imenjaka Kačić dobio na temelju Mrnavićeva životopisa Save Nemanjića u čijemu se uvodnome dijelu marginalno spominju imena još dvojice svetaca s istim imenom. Kačića su inspirirali katalozi kalendarskih svetaca, osobito Baronijev *Martyrologium Romanum*, a samo jedna rečenica bila mu je dovoljna, napominje autor, za dvanaest stihova spjeva. Naravno, svoje tvrdnje ovjerava ulomcima *Pjesmarice* naspram kojih postavlja Baronijev tekst bilježeći načine i dosljednost u konvergenciji navedenih činjenica u poetski artefakt. Govoreći o građi o četvrtome svetačkome imenjaku Savi Nemanjiću i Mrnavićevu članku kojim se Kačić služio, a koji je markiran sižejnomo razuđenošću i slikovitošću, Palameta o stilizaciji Kačićeva pjesničkog izričaja zaključuje: „Latinski prosede, oblikovan na tradiciji humanističkog eruditivnog stila, nije bio podatan za preoblikovanje u pojednostavljenu linearnu priču, kakvoj je težio fra Andrija.“⁷⁰ Udaljenost između postojećega obzora očekivanja i pojave novoga djela koje omogućuje promjenu toga obzora je, smatra Jaus, estetska udaljenost koja se povijesno može opredmetiti u spektru reakcija

---

⁷⁰ Isto, str. 25.

publike i suda kritike.⁷¹ Obzor očekivanja, naravno, ne ovisi samo o čitateljskome kapacitetu receptivnosti nego zrcali i kondiciju samoga književnoga teksta, a kao primjer Kačićeve motivacijske atrofije Palameta navodi pjesnikovo odbacivanje Mrnavićeva prikaza ljubičaste svjetlosti prilikom Sinan-pašina spaljivanja svečevih ostataka što je na pripovjedačkome planu moglo poslužiti za prikaz osvete. Ta se umjetničko-estetska entropija može shvatiti kao prilagodba ciljanoj čitateljskoj publici: „Kačiću za pjesmu nije bila potrebna ni takva motivacija osvete. Ona je bila već upisana na horizontu očekivanja njegove dinarske publike, pa su im u pjesmi porazi Turaka od malobrojnih pobunjenika bez tih istaknutih motivacija bili posve logični.“⁷²

Proze i pjesme iz životopisa o Jurju Skenderbegu evociraju Jurino djetinjstvo, mladost i ratničku slavu, svadbu Jurine sestre i rat s Mlečanima opjevane u jednoj od najkraćih Kačićevih cjelina s naslovom *Pisma od ženidbe i udaje, sestre Kastriotića* koju je, ističe autor knjige, preveo Ivan Lovrić i objavio u Veneciji u knjizi *Osservazioni sopra diversi pezzi del Viaggio in Dalmazia del signor abate Alberto Fortis coll' aggiunta della Vita di Soçivizça*. Spomenuta cjelina s *Pismom od rata Jure Kastriotića i Republike Mletačke koji se učini na 1447*. čini jedinstvenu epizodu u odnosu na glavnu temu Skenderbegova ratovanja s Turcima. U sklopu velike teme o Skenderbegu Palameta detaljno rekonstruira Kačićev poetski rakurs i podcrtava pjesničku cjelinu *Mustapa drugi put razbijen od Jure Kastriotića na 1448*. za koju kaže da je „jedna od onih cjelina koju neodgovorni priređivači iz posve nepoznatih razloga izostavljaju ili zaboravljaju uvrstiti u svoja izdanja.“⁷³ Zorno evocira predloške (Barlecio, Sagredo i Biemmi), kao i Kačićev pjesnički refleks u *Pismu Svetigradu*, cjelini koja broji dvjesto pedeset i osam deseteraca. Slijedi analiza Kačićevih proznih tekstova *Događaji posli smrti Muratove, Car Memed šalje na Kastriotića pašu imenom Amedžu na 1451* i *Podiže se Dibran paša proti Skenderbegu* u kojima autor, kao i ranije u svojoj knjizi, Kačićevu stilizaciju determinira ponajprije dramatičnošću opisa jer njegov pjesnički uzus izbjegava digresije, „posebno one opsežnije, svakako radi dinamiziranja i dramatizacije.“⁷⁴ Autor u ovoj analizi fokalizira i jezično pitanje, referirajući se na Barlecijev izvorni tekst pa bilježi kako je Kačić za latinsku riječ *explorator*, koja u izvorniku označava osobu koja je uhoda, na ovome i drugim mjestima rabio hrvatsku riječ *sveznadar* („momče sveznadare“) koja tvorbom i značenjskim implikacijama uspostavlja semantičku napetost.

Slijedi osvrt na dvije prozne cjeline i pjesmu pod naslovom *Car Memed namisli pogubiti Skenderbega* i druge, sve do posljednje pjesme u ciklusu o Skenderbegu, *Balaban drugi put s većom pripravom*, za koju kaže da, osim fabularne uzbudljivosti naslonjene na Biemmijev predložak, nema odlike snažnijega poetskoga zahvata.

⁷¹ Usp. Hans Robert JAUSS, *Estetika recepcije*, Nolit, Beograd, 1978., str. 63.

⁷² M. PALAMETA, nav. dj., str. 27.

⁷³ Isto, str. 71.

⁷⁴ Isto, str. 85.

Kačićevi povijesni izvori za 'Pisme o vojvodi Janku' i ciklus o padu Carigrada poglavlje je koje započinje analizom *Prve pisme vojvode Janka* koja broji dvjesto sedamdeset stihova, nakon koje se pozornost premješta na *Pismu drugu*. Ona pjeva o vojnome porazu i ropstvu Janka Hunjadija o čemu postoji, prema Palametinim riječima, relativno bogata literatura. No, autor knjige napominje da unatoč tomu Kačić ni za ovu ni za treću pjesmu o Hunjadiju nije naveo izvore koji su mu činili fabularnu okosnicu pa njihovo prešućivanje objašnjava ubikvitetom njihovih sadržaja: „Upravo bi se tom širom zastupljenošću već uobličene priče u različitim tekstovima i usmenoj predaji mogla obrazložiti suvišnost upućivanja na određene izvore.“⁷⁵ Ono što plijeni autorovu pozornost jest Kačićeva bilješka uz pjesmu u kojoj obrazlaže razloge izostanka dijela proznoga teksta o Jurju Brankoviću u drugome izdanju *Razgovora* kojega je nakon temeljita usklađivanja smjestio uz pjesme o vojvodi Janku Sibirjaninu. Nastojeći ući u trag izvorima koje je Kačić smatrao vjerodostojnima, konstatira: „Ako se od tih mogućih autora uzmu samo oni kojima se nedvojbeno Kačić služio za prvo izdanje, kao što su Bonfini, koji je potaknuo prvu pjesmu o vojvodi Janku, Orbini, Doglioni ili Vitezović, a oni svi govore o ropstvu vojvode Janka kod raškog despota, onda ipak ostaje nedoumica kako su se mogli dogoditi u bilješci istaknuti povijesno-činjenični propusti, a da ih Kačić nije uočio i ispravio.“⁷⁶ Autor detaljno obrazlaže sadržaje svih navedenih izvora, raščlanjuje njihovu faktografiju te, tragajući za odgovorom, nudi tablični prikaz u kojemu razmatra Kačićeve bilješke, mapira ključne međutekstovne odnose i dolazi do zaključka da se za prvu inačicu teksta Kačić oslonio na Doglioniya kojega pjesnik i sam navodi kao povijesni izvor. Tu se jasno očituje sprega Doglioniya s Bonfinijem preko Orbiniya jer su oni bivali oslonjeni jedni na druge po pitanju izvora. No, Palameta se argumentirano opire ishitrenome zaključivanju po kojemu bi navedena međutekstovna sprega bila jedina mogućnost. Naime, on odbacuje tezu da je Kačić posredno bio oslonjen na Orbiniya i sve zorno potvrđuje predlošcima tekstova spomenutih autora sučeljavajući ih s Kačićevom pjesničkom stilizacijom. Zaključuje da se ne može odbaciti utjecaj niti jednoga autora te da je Kačićevo čitanje povijesnih tekstova bilo selektivno u onome smislu da su mu pojedini autori uglavnom služili samo za određene teme što dovodi do različitih proturječja kojima se iscrpno bavi u nastavku svoje analize.

Pisma od uzetja carigradskog, kao i pjesme tematski okupljene oko nje, također je dio četvrtoga poglavlja knjige i u njemu autor, osim pozivanja na Kačićeve stihove, sučeljava ulomke Campija i Sagreda te analizira njihove utjecaje, selekciju i međusobna ispreplitanja. Također, izdvaja cjeline iz *Pjesmarice* u kojima nema njihovih utjecaja: „Da pjesma komunicira izravno s prozним Kačićevim tekstom, a ne s talijanskom predloškom, premda njezin podnaslov drugačije upućuje, pokazuje još jedan narativ kojega nema ni u Campija ni u Sagreda, ali ga je i proza i pjesma u

---

⁷⁵ Isto, str. 117.

⁷⁶ Isto, str. 118.

Razgovoru aktualizirala⁷⁷. Palameta kao dokaz svoje tvrdnje sučeljava poetski model *Pjesmarice* s njegovim proznom predloškom koji tematizira čudnovati događaj koji se zbio na blagdan Duhova kada se ukazala jarka svjetlost koja je Turcima bila znak uspjeha.

Autor se u poglavlju knjige *Kačićeve pjesme izvađene iz Sagreda* bavi *Pismom kako Ante Loredan, vlastelin mletački, obrani Skadar od Turaka na 1475.*, *Pismom kako kako Ante Lece, vlastelin mletački, obrani Skadar koga car Mehmed biše opsidnuo i pod njim stao godište dana na 1478.*, *Pismom od divojke Marule, kako je oslobodila grad Lemno imenom od Turske vojske, koja ga biše podsila na 1475.*, *Pismom od kralja ugarskoga, Ludovika imenom, kako pogibe na Muačkom polju boj bijući s carem Sulemanom na 1526.* te *Pismom od bana Zrinovića i cara Sulemana trećega, koji obside Seget ugarski i pod njim umri na 1566.*, uočavajući ponajviše Sagredove utjecaje koje temeljito rasvjetljava.

Pjesme o starom i novom plemstvu, pučanima i građanima na široko obuhvatnom hrvatskom prostoru polemiziraju s ustaljenom tvrdnjom da su pjesme *Razgovora* bile isključivo pisane za izabranu čitateljsku publiku, ističući da se *Pjesmarica* „obraća svim društvenim slojevima u svim hrvatskim mjestima i prostorima.“⁷⁸ Ovo poglavlje, stoga, obuhvaća pjesme o Frankopanima, pjesmu o opsadi Korčule 1571., pjesme o gospodi dubrovačkoj, knezovima i vlasteli slovinskoj, kataloške pjesme o hrvatskim vitezovima, kao i rodoslovlje obitelji Ohmućevića, dok *Izvori iz pjesme o Kandijskom i Bečkom ratu* prate necjelovite i neprecizne napomene o vrelima nastojeći utvrditi njihovo podrijetlo, točne naslove, autore i sve ostale relevantne činjenice.

2. Pjesma o gusarskom podsjedanju Korčule 1571. kao ogledni primjer intertekstualnih prožimanja

Pisma, kako kralj Uluzali dođe s mnogo galija i ostalih od boja brodova pod grad Korčulu na 15 augusta oliti kolovoza 1571 i ne može ga osvojiti lokalitet otoka Korčule pjesnički modelira kao paradigmu cjelovitoga urbanističkoga plana Dalmacije. Autor uočava da se pjesnik u ovoj cjelini uspio othrvati tipiziranome epskome konceptu jer je jedan uobičajeni pomorski događaj postao cerebralna nadogradnja ideološkim konotacijama svojevrsne „zamisli o vjerskoj, ambijentalnoj, kulturološkoj i arhitektonskoj mijeni u zadanom jadranskom prostoru, koji na toj ravni postaje sinegdoha cijele Europe i kršćanskog svijeta.“⁷⁹ Jauss smatra da odnos književnosti i čitatelja ima estetske, ali i povijesne implikacije. Estetske leže u načinu na koji čitatelj prvi put prihvaća djelo koje uključuje provjeru estetskih vrijednosti u usporedbi s ranije pročitanim djelima, a povijesna se implikacija očituje u tome što se razumijevanje u lancu recepcije produljuje i obogaćuje pa,

⁷⁷ Isto, str. 162.

⁷⁸ Isto, str. 199.

⁷⁹ Isto, str. 212.

stoga, odlučuje o povijesnome značenju jednoga djela donoseći njegov estetski sud.⁸⁰ Blisko Jaussovoj ekstrapolaciji, Palameta u ovome poglavlju, osim povijesnih fakata i literarnih predložaka, prepoznaje i analizira estetske dosege pjesničke cjeline ocjenjujući ih kvalitetnima jer čuvaju „ponešto od sjaja velikih i starih epskih uradaka.“⁸¹ Utvrđuje da je Kačić motivacijski okvir pjesme proširio elementima koji na sugestivnoj ravni potvrđuju pjesnikovu težnju da opjevani događaj zadobije religiozno-kršćanske konotacije koje su imanentne vremenskome kontekstu blagdana Velike Gospe u kojemu se odvija radnja pjesničke cjeline. Autor knjige rasvjetljava trag takvih postupaka dovodeći ih u spregu s predlošcima i napominjući da opće povijesti ne spominju opisani napad na Korčulu, mada precizno pjesnikovo datiranje ukazuje da se oslanjao na povijesne izvore. Sagredo kao omiljeni Kačićev izvor, tvrdi, o ovome događaju ne kazuje ništa, tek jednom rečenicom konstatira da je Uluzali opljačkao Korčulu i Hvar. U potrazi za odgovorima dolazi do podataka rukopisne kronike koju čuvaju dubrovački fratri, a koja sadrži važne podatke o pustošenju Hvara te upozorava na natpis pred gradskim vratima gdje je odmah po događaju na latinskome jeziku napisana ploča zahvale Blaženoj Djevici Mariji na pomoći u obrani grada od Uluz-Alijeva napada 1571., a čiji se sadržaj našao i u Farlatijevu *Illyricum sacrum* 1800. godine. Smatrajući da pjesma svojim sadržajem mora biti zasnovana na nekome predlošku, najvjerodostojnijim smatra latinski zapis korčulanskoga arhiđakona Antuna Rozanovića koji je bio organizator cijele obrane, a koji je preveo korčulanski opat don Ivo Matijaca u tekstu *Uluzali ili Occhialino Korčulu s kopna i mora podsjeđa, ali ne osvaja*. Napominje kako postoji šest prijepisa, a don Ivo Matijaca kao posljednji priređivač Rozanovićeva teksta najstarijim smatra prijepis koji čuva korčulanska obitelj Kapor. No, Kačić ni na jednome mjestu ne spominje ime Antuna Rozanovića, iako je on bio glavni nositelj obrane i osoba koja je amortizirala raspad civilne mletačke vlasti i sramotni knežev bijeg. Ti turbulentni događaji, zaključuje autor, nisu mogli biti evidentirani u epskoj Kačićevoj formi koja teži simplifikaciji radnje te su izostavljene i izmijenjene brojne pojedinosti, kao i protagonisti koji su sudjelovali u zbivanjima: „Stoga je Kačiću bilo najjednostavnije da kneza zadrži u svojoj epskoj Korčuli. Doduše, nije mu imena spomenuo, kao što ga i predložak prešućuje, iz opreza i prezira podjednako.“⁸²

Palameta naglašava da je i po pitanju samih likova Kačić težio ekstrakciji te je smanjio broj aktera spomenutih događaja, ne mareći za vjerodostojnost ni za njihovu društvenu ulogu ili titulu. Stoga ga ne čudi Kačićeva prilagodba činjenica ritmičkim zahtjevima epskoga deseterca, rimi ili izboru imena koja su poznatija širemu čitateljskomu konziliju. Samo aktiviranjem čitateljeve imaginacije, kaže Iser, autor se može nadati da će konkretizirati intencije svoga teksta.⁸³ Kačić tako arhiđakona

---

⁸⁰ Usp. H. R. JAUSS, nav. dj., str. 57.

⁸¹ M. PALAMETA, nav. dj., str. 213.

⁸² Isto, str. 215.

⁸³ W. ISER, „Proces čitanja ..., nav. dj., str. 26.

Rozanovića ne imenuje, nego njegove verbalizacije i postupke pripisuje pelješkoj vili dajući epskoj pjesmi mitsku dimenziju.

Signifikacija žene kao sinkretizma duhovnoga i fizičkoga načela u ovoj pjesničkoj cjelini poziva na glorifikaciju njezinih duhovnih i društvenih kapaciteta koji se u pjesmi postavljaju na ravan spasiteljskoga. Naime, Kačić pjeva o preodijevanju žena u muške odore da bi zavarale neprijatelja ostavljajući privid brojnosti obrambene vojske. Kontinuirano sučeljavajući Rozvanovićev predložak i Kačićeve stihove, Palameta mjeri odstupanja i goneta motivacijske postupke, napominjući da takvi zahvati nisu bili isključiva Kačićeva manira pozivajući se na motiv ženskoga preodijevanja u *Illyricum sacrumu* u kojemu je taj čin imao „miris mitske erotike“⁸⁴ koji se nazire i u Vitezovićevu kroničarskom osvrtu.

Kačićev poetski narativ mjeri s Rozanovićevim („A mi se tada pojavismo na zidinama vojnički stupajući jedni za drugima pod zvukom ratne trublje: svi naši muževi, dječaci, a jednako žene, djevojke u vojničkim odijelima, svi oboružani, predvođeni Vickom Rozanovićem – ne bi li smo se pokazali kao da nas ima preko tisuću boraca!“) i Vitezovićevim („a varoš Korčulu same žene od Turak, na veliki svojih mužih i Turak špot, a vekovečnu žensku diku, unački i po krvi obraniše“ (Vite, 158-159)), komparirajući kroničarsku plauzibilnost:

Al poslušaj, da ti čudo kažem,
žensko čudo, ter ništa ne lažem:
obukoše aljine na mušku,
pripasaše sablje na ajdučku (81-84)

Koručulanka je u Kačićevu spjevu pjesničkom imaginacijom preobražena u Bogorodičinu ekspozituru kao manifestacija božanske zaštite, što na ideološkome planu cjelokupnoga spjeva korespondira s kolektivnom sviješću njezina čitateljskog korpusa. Autor je u ovoj cjelini, kao i u svim ostalim pjesničkim cjelinama kojima se bavio u svojoj knjizi, otklonio nepoznanice koje se tiču sprege između Kačićevih stihova i povijesnih referenci te iluminirao poetske značajke na kojima počiva literarna vjerodostojnost djela *Razgovor ugodni naroda slovinskoga*.

Zaključak

Monografija *Literarni izvori i pjesnička radionica u Razgovoru ugodnom* zasnovana je na jasno definiranome metodološkome pristupu koji znanstveno utemeljeno i egzaktno mjeri intertekstualna prožimanja Kačićeva spjeva i svih povijesno-književnih predložaka koji su mu bili na raspolaganju tijekom nastanka opsežnoga epskoga djela *Razgovor ugodni naroda slovinskoga*. Brojni su izvori kojima se Kačić služio u svojoj *Pjesmarici* bivali izostavljeni, nepotpuni, rubno

---

⁸⁴ M. PALAMETA, nav. dj., str. 218.

spomenuti ili, pak, netočno navedeni zbog sročnosti po sjećanju što će biti temelj znanstvene analize koja dokumentira postupke njihove transformacije u konačan književno-umjetnički oblik. Autor, stoga, sučeljava latinske, talijanske i hrvatske izvore s Kačićevim metajezikom ispitujući njihovu kolaboraciju, sprege i diferencijacije. S nakanom da svoje djelo osovi na pijedestal autentičnosti, pjesnik je posezao za različitim pjesničkim postupcima koji bi ponajviše osnažili dramaturšku potku pjesničkoga govora, što Miroslav Palameta dosljedno preispituje utvrđujući odstupanja od literarnih izvora kojima se pjesnik koristio.

Knjiga otklanja nedoumice vezane za podrijetlo i autorstvo primordijalnih tekstova koji su Andriju Kačića Miošića nadahnjivali u književnome stvaralaštvu i koji su od vitalna značaja za njegovo potpuno razumijevanje. Kačićeva „pjesnička radionica“ okupila je panoptikum raznovrsnih vrela i osovila ih na temelje prepoznatljiva pjesničkoga rekvizitarija u kojemu se ogleda cjelokupna hrvatska književna i kulturna epoha toga vremena, a Palametina „analitička radionica“ koja jamči objektivnost znanstvene spoznaje proniče u Kačićev umjetnički univerzum i registrira kaleidoskop različitih vrela koja su utjecala na njegovo monumentalno djelo *Razgovor ugodni naroda slovinskoga*.

Literatura

1. BITI, Vladimir, *Suvremena teorija pripovijedanja*, Globus, Zagreb, 1992.
2. BRATULIĆ, Josip, „Andrija Kačić Miošić i početci nacionalnih preporoda južnoslavenskih naroda“, Zbornik radova: *Fra Andrija Kačić Miošić i kultura njegova doba*, HAZU, Zagreb, 2007.
3. DRAGIĆ, Marko, „Novi pogled na Kačićev Razgovor ugodni. Miroslav Palameta, Literarni izvori i pjesnička radionica u Razgovoru ugodnom“, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2022.
4. ISER, Wolfgang, „Lutajuće motrište i čitateljska svijest“, s njemačkog prevela Mirjana Stančić, u: BITI, Vladimir, *Suvremena teorija pripovijedanja*, Globus, Zagreb, 1992.
5. ISER, Wolfgang, „Proces čitanja (jedan fenomenološki pristup)“, s engleskog preveo Zdenko Lešić, *Novi izraz*, br. 10-11, Sarajevo, 2001.
6. JAUSS, Hans Robert, *Estetika recepcije*, Nolit, Beograd, 1978.
7. PALAMETA, Miroslav, *Literarni izvori i pjesnička radionica u Razgovoru ugodnom*, HKD Napredak – Napredak Futura, Split – Zagreb, 2021.
8. SLAMNIG, Ivan, „Hrvatska književnost osamnaestog stoljeća, njezini stilovi, veze i uloga u stvaranju nacionalnog jedinstva“, *Hrvatska književnost u europskom kontekstu*, Liber, Zagreb, 1978.

INTERTEXTUAL INTERTWININGS IN KAČIĆ'S *RAZGOVOR UGODNI NARODA SLOVINSKOGA*

(Miroslav Palameta, *Literarni izvori i pjesnička radionica u Razgovoru ugodnom*, Split – Zagreb, 2021.)

Abstract

The scholarly examination of the literary legacy of Andrija Kačić Miošić has long been considered complete. However, certain aspects of his work *Razgovor ugodni naroda slovinskoga* remain insufficiently addressed in critical discourse, particularly those related to the literary sources that shaped his poetic imagination. This gap has motivated Professor Miroslav Palameta, a distinguished scholar of both early and modern literature and author of *Literarni izvori i pjesnička radionica u Razgovoru ugodnom*, to re-examine Kačić's oeuvre. His study highlights literary-historical coordinates of Kačić's poetic *Parnassus* that previous criticism has neither identified nor explored.

Palameta's monograph provides a detailed analysis of the genesis and structure of Kačić's poem, which, within the traditional periodization of eighteenth-century Croatian literature, stands as a model of the epic-heroic genre. By deconstructing the narrative architecture and situating the text within a diachronic framework, the author deciphers Kačić's poetic code and clarifies ambiguities regarding the Latin, Italian, and Croatian sources that informed his creative process.

Keywords: literary sources, Kačić, Enlightenment, epic poem, intertextual influences